

Makalenin Türü : Kitap Tanıtımı
Geliş Tarihi : 26.04.2023
Kabul Tarihi : 28.04.2023

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1288218>

EDEBİYAT KURAMI VE ELEŞTİRİ

Farız Yıldırım¹

Sanat hakkındaki tefekkürün bir semeresi olarak kültür hayatımıza giren teori ve kuramlar, bir sanat şubesi olan edebiyatta üretim ve eleştirisi yöntemleri şeklinde tezahür eder. Edebiyat kuramı ve eleştirisi, genel bir ifadeyle belirli ölçüt ve prensipler ışığında edebi eser üzerinde yapılan sistematik analiz yöntemi olup edebiyatın ne olduğu, nasıl incelenmesi gerektiği, edebî/estetik değerinin nasıl oluştuğu ve neden kaynaklandığı, kapsam ve sınırlarının nerede başlayıp bittiği, sanatçı-eser-okur-dış dünya (toplum) ile olan münasebetleri gibi sorulara cevap arar (Şahin, 2023; XI). Eser üretiminde referans olan kuram, onun tenkit ve çözümlenmesinde de temel başvuru kaynağı olma özelliği taşır. Veysel Şahin'in edebiyat sahasında başlattığı, özünde belli araştırma yöntemlerinin Türk edebiyatı sahasındaki uygulamalarından oluşan inceleme ve araştırma dizisinin sonuncusu edebiyatta kuram ve tenkit sorununa odaklanıyor.

Edebiyat Kuramı ve Eleştirisi adıyla yayınlanan eserin basımını Akçağ Yayınevi üstlenmiş. *Romanda Mekân*, *Romanda Kişiler Dünyası*, *Romanda Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi* adını taşıyan üç önemli projenin devamı niteliğindeki bu çalışma da önceki çalışmalar gibi Türk ve Batı edebiyatlarının akademik alandaki yetkin kalemlerini belirli bir konu etrafında bir araya getiriyor. Bu külliyyatın vücuda gelmesindeki rolü editörlükle sınırlı olmayan Şahin'in diğerleri gibi bu çalışmaya da yazar olarak katkı yaptığı görülmekte.

Çalışma, emsalleri gibi hem lisans düzeyinde eğitim hem araştırmacılar için referans hem de edebiyat meraklıları için başvuru metni özelliği taşıyor. Eserin tertip ve muhtevasına bakıldığında, editörün bu konuda bilgi verici mahiyette bir ön sözle başladığı ve edebiyat kuramları ile eleştirisi hakkında kısa bir bilgilendirme yapıldığı görülüyor. Bundan sonra sırasıyla farklı araştırmacıların belirli bir edebiyat kuramı ve eleştirisi yöntemine odaklanan çalışmaları sıralanıyor.

Çalışmanın istatistiksel verilerine bakıldığında, 33 edebî kuram ve eleştirisi yönteminin 35 farklı akademisyen tarafından ele alındığı görülüyor. Çalışmaların geneli öncelikli olarak konu edinilen kuram ve eleştirisi yönteminin teferruatlı bir şekilde açıklanması, sonrasında Türk edebiyatından seçilen bir şiir ve anlatıya uygulanması şablonu üzerine oturtulmuş. Her çalışmanın sonunda bir sonuç bölümü ve kaynakçaya yer veriliyor.

Literatürdeki edebiyat kuramları ve eleştirisi yöntemlerinin tamamını kapsayan *Edebiyat Kuramı ve Eleştirisi*'nin ayırt edici hususiyeti, ortaya konan teorik bilginin Türk edebiyatı sahasında üretilen metinlere tatbik edilmesidir. Türk edebiyatından şiir, roman, hikaye çözümlenmelerine de yer veren eser, bu yönüyle metin tahlili konusunda da referans olma özelliği taşıyor.

Çalışmanın bütün kuramları kapsamı, ayrıca metin tahliline yer verilmesi, ortaya oldukça hacimli bir eser çıkarmış. Görünüş itibarıyla ansiklopediyi andıran *Edebiyat Kuramı ve Eleştirisi*, içeriği dolayısıyla da adeta bir kuram ve eleştirisi ansiklopedisi özelliği taşımakta.

Yazarların konuyu ele alış tarzlarına bakıldığında, genelden özele doğru bir yol takip edildiği, öncelikle incelenen kuram ve eleştirinin tarihçesine, sonrasında prensip ve ilkeleri ile dünya ve Türk edebiyatı bağlamında öncü ve takipçilerine ve nihayetinde de bu anlayışla vücuda getirilmiş metin çözümlenmelerine yer verildiği görülüyor.

Eserde yer alan konuların çokluğu, yazıları ayrı ayrı değerlendirme imkânı vermediğinden içeriği; yazar, konu ve incelenen eserler baz alınarak şu şekilde tasnif etmek mümkün:

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, <https://orcid.org/0000-0002-6194-1862>

Baki Asiltürk, yansıtma kuramına göre Atilla İlhan'ın *Üçüncü Şahsın Şiiri* adlı şiiri ile Tomris Uyar'ın *Düğün* adlı hikayesini; Mustafa Apaydın, Marksist eleştiri yöntemine göre Orhan Veli'nin *Kitabe-i Seng-i Mezar* şiiri ile Adalet Ağaoğlu'nun *Üç Beş Kişi* adlı romanını; Hakan Sazyek, Rus biçimciliğine göre Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanı ile Melih Cevdet'in *Serçe* şiirini; Cafer Şen, psikanalitik eleştiri kuramı bağlamında İsmet Özel'in *Celladıma Gülümserken Çektirdiğim Son Resmin Arkasındaki Saturlar* şiiri ile Mithat Cemal'in *Üç İstanbul* romanını; Hülya Argunşah ve Banu Akçeşme, feminist edebiyat kuramına göre Didem Madak'ın *Çiçekli Şiirler Yazmak İstiyorum Bayım!* şiiri ile Leyla Erbil'in *Ayna* adlı öyküsünü; Mustafa Kurt, varoluşçuluğa göre Demir Özlü'nün *Bir Uzun Sonbahar* romanı ile Edip Cansever'in *Umutsuzlar Parkı* şiirini; Cemal Sakallı, genel ve karşılaştırmalı edebiyat kuramı çerçevesinde Christoph Martin Wieland ve Haldun Taner'i, bunun yanı sıra Erich Kastner'in *Küçük Hafiyeler* adlı radyo oyunu uyarlamasını; Yunus Balcı, yapısalılık bağlamında Asaf Halet Çelebi'nin *He* şiiri ile Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* romanını; Şaban Sağlık, postmodern eleştiri yöntemine göre İhsan Oktay Anar'ın *Tiamat* romanı ile Haydar Ergülen'in *N'eyim Ben* adlı şiirini; Veysel Şahin, edebiyat sosyolojisine göre Ömer Seyfettin'in *Havyar* adlı hikayesi ile Mehmet Akif Ersoy'un *Umar Mıydın?* şiirini; Hasan Yürek, açık yapıt kuramına göre Mehmet Eroğlu'nun *Düş Kırgınları* romanı ile Ahmet Oktay'ın *Kaç Kişiyiz Kendimizde* adlı şiirini; Nurettin Demir, dilbilimsel eleştirinin ilke ve prensipleri bağlamında birçok şiir ve anlatı örneğini; Şahika Karaca postyapısalcılığa göre Ferit Edgü anlatılarını; Ferhat Korkmaz, posthümanizm ve transhümanizm eleştirisine göre Alev Alatl'ın *Kâbus* romanı ile Nazım Hikmet'in *Makinalaşmak* şiirini; Fatih Arslan einföhlung/özdeşleyim kuramı bağlamında çeşitli metin örneklerini; Mustafa Karabulut, anlatımcılık kuramı çerçevesinde Necip Fazıl'ın *Kaldırımlar* şiiri ile Refik Halit'in *Yatık Emine* hikayesini; Fatma Topdaş Çelik, izlenimci edebiyat kuramına göre Cenap Şahabeddin'in *Belde-i Mazi* şiiri ile Halide Edip'in *Beyazlı Kadın* adlı hikayesini; M. Fatih Kanter, ontolojik eleştiri kuramına göre Sezai Karakoç'un *Balkon* şiiri ile Reşat Nuri'nin *İnsan Nasıl Düşer* adlı öyküsünü; Esra Sazyek, ekoeleştiri kuramına göre Tarık Dursun K.'nin *Kırlar, Kırlar, Ey Kırlar!* adlı hikayesi ile Sait Faik'in *Kırmızı Yeşil* adlı şiirini; Hanife Nalan Genç, okur merkezli eleştiri kuramına göre Turgut Uyar'ın *Göge Bakma Durağı* adlı şiiri ile Tahsin Yücel'in *Haney Yaşamalı* adlı öyküsünü; Medine Sivri ve Işıl Köylü, arketipçi (mitokritik) eleştiri kuramı bağlamında Buket Uzuner'in *Toprak* adlı romanı ile Yunus Emre şiirlerini; Serdar Odacı, göstergebilim kuramına göre Nazım Hikmet'in *Kuvâyi Milliye Destanı*'nı; Oğuzhan Sevim, soyutlama kuramına göre Edip Cansever'in şiirleri ile Aziz Nesin anlatılarını; Cem Yılmaz Budan, alımlama estetiğine göre Sait Faik'in *Lüzumsuz Adam* adlı hikayesi ile Ahmet Haşim'in *Merdiven* şiirini; Samet Azap, avangard edebiyat kuramına göre Nazım Hikmet'in *Promete, Pipomuz, Gül, Bülbül V.S.* adlı şiirini; Yusuf Aydoğdu, hermeneutik edebiyat kuramına göre Yahya Kemal'in *Kar Müsikileri* adlı şiiri ile Onat Kutlar'ın *İshak* adlı öyküsünü; Şeyma Büyükkavas Kuran, metinlerarasılık bağlamında Hilmi Yavuz'un *Yahya Kemal'e Rubai* adlı şiiri ile Orhan Pamuk'un *Kara Kitap* romanını; Dilek Çetindaş, queer edebiyat eleştirisine göre Küçük İskender'in *Kesik Süt* şiiri ile Murathan Mungan'ın *Üç Aynalı Kırk Oda* hikaye kitabını; Nesrin Mengi, yapısökümcü eleştiri bağlamında Behçet Necatigil'in *Abdal* şiiri ile Murat Gülsoy'un *Ve Ateş Bizi Tüketiyor* adlı romanını; Bilgin Güngör, postkolonyal eleştiri kuramına göre Sezai Karakoç'un *Masal* adlı şiiri ile Ahmet Mithat Efendi'nin *Rikalda Yahut Amerika'da Bir Vahşet Âlemi* adlı romanını; Eylem Dereli Saltık, tarihsel eleştiri kuramı bağlamında Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun *Sabır* adlı romanı ile Orhan Seyfi Orhon'un *İstanbul'un Fethi* adlı şiirini; Sema Çetin Baycanlar, yeni eleştiri kuramına göre Peyami Safa'nın *Fatih-Harbiye* romanı ile Atilla İlhan'ın *Pia* adlı şiirini; Koray Üstün, eleştirel teoriye göre Latife Tekin'in *Berci Kristin Çöp Masalları* adlı romanını inceleme konusu yapmıştır.

Özünde birer edebiyat araştırmacısı olan, kariyerlerini bir nevi edebiyat tenkidi üzerine kuran akademisyenlerin kaleminden çıkması *Edebiyat Kuramı ve Eleştirisi*'yi daha da yetkin ve değerli kılmakta.

Mevcut bütün tenkit metotlarını ortak çalışma prensibi ve öğretici bir anlatım stratejisi ile bir araya getiren *Edebiyat Kuramı ve Eleştirisi*, alanında temel başvuru metni olma özelliği taşıyor. Türk edebiyatı sahasında bu tür eserlerin azlığı çalışmanın önemini bir kat daha arttırıyor.

KAYNAKÇA

Şahin, V. (Ed.) (2023). *Edebiyat Kuramı ve Eleştiri (Kuram-Kavram-Kapsam-Yöntem-Uygulama)*. Ankara: Akçağ Yayınları.